

УДК 349.414

Г. І. Шарий,

д. е. н., доцент, директор Навчально-наукового інституту архітектури, будівництва та землеустрою, професор кафедри автомобільних доріг, геодезії, землеустрою та сільських будівель, Національний університет "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка", м. Полтава, Україна
ORCID ID: 0000-0001-5098-2661

С. В. Нестеренко,

к. т. н., доцент, доцент кафедри автомобільних доріг, геодезії, землеустрою та сільських будівель, Національний університет "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка", м. Полтава, Україна
ORCID ID: 0000-0002-2288-3524

Л. В. Москаленко,

студентка, Національний університет "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка", м. Полтава, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2158-8379

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.9—10.24

ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПІДПІЛЛЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

G. Sharyi,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Director of the Educational and scientific institute of architecture, construction and land management, Professor of the Department of Highways, Geodesy, Land Management and Rural Buildings, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine

S. Nesterenko,

PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Highways, Geodesy, Land Management and Rural Buildings, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine

L. Moskalenko,

student, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine

OVERCOMING THE ECONOMIC UNDERGROUND OF LAND RELATIONS IN UKRAINE

Проведення земельної реформи в Україні шляхом запозичення та імпорту інститутів і формування бюрократичного апарату земельного управління, що зтяглося на три десятиліття, сформувало корупцію в земельній сфері та вивело частину земельних відносин в тіньову економіку.

Для протидії корупції в Україні прийнято низку антикорупційних законів та інших нормативних актів, запроваджено проведення антикорупційних організаційних і практичних заходів. Проте прийняті закони та вжиті заходи не змінили ситуації в земельних відносинах на краще, не викорінили корупцію і не сприяли детінізації земельних відносин.

Якщо в західних країнах корупція формується тіньовим капіталом для самозбереження, то в Україні, навпаки, корупційну вертикаль формує влада і державний посадовець. Вартість посади визначається сферою впливу щодо можливості привласнення і безоплатно-тіньового використання національного багатства, використання природних ресурсів, а особливо земель, бюджетних коштів, а також можливістю сформувати елементи тіньової економіки та здійснювати надання послуг населенню за корупційними схемами, підкоряючи корупції систему державного управління і кадрову політику.

Забезпечення продовольчої безпеки вимагає формування системи раціонального і ефективного управління виробничими ресурсами, що задіяні у виробництві сільськогосподарської продукції, і, особливо, земельними. Соціально-збалансоване управління земельними ресурсами дозволяє створити умови для розвитку підприємництва на селі та нарощування виробництва продукції сільського господарства, стимулюючи соціально-економічний розвиток

сільських територій, надходження в повній мірі коштів до місцевих бюджетів від використання сільськогосподарських земель, збереження й відновлення природних властивостей угідь, але лише в умовах детінізації земельних відносин і подолання корупції в земельній сфері.

У статті указано на головні проблеми та визначено шляхи викоринення корупції та подолання інституційних пасток в земельній сфері України.

Carrying out the land reform in Ukraine by borrowing and importing institutions and forming a bureaucratic apparatus of the land management, which lasted for three decades, formed corruption in the land sphere and brought part of the land relations into the shadow economy.

To counteract corruption in Ukraine, a number of anti-corruption laws and other regulations have been adopted, and anti-corruption organizational and practical measures have been introduced. However, the adopted laws and measures taken did not change the situation in the land relations for the better, did not eradicate corruption and did not contribute to the de-shadowing of the land relations.

If in Western countries corruption is formed by shadow capital for self-preservation, while in Ukraine, on the contrary, the corruption vertical is formed by the government and public officials. The cost of the position is determined by the sphere of influence on the possibility of appropriation and the free and shadow use of national wealth, the use of natural resources, especially land, budget funds, as well as the ability to form elements of the shadow economy and provide services to the public through corruption schemes subjugating the system of public administration and personnel policy to corruption.

Ensuring food security requires the formation of a system of rational and effective management of production resources involved in the production of agricultural products, and especially land. The socio-balanced land management allows to create conditions for a rural development and increase agricultural production, stimulating the socio-economic development of rural areas, the full receipt of funds in local budgets from the use of agricultural land, the preservation and restoration of natural lands, but only in the conditions of de-shadowing of the land relations and overcoming corruption in the land sphere.

In the article it is pointed out the main problems and identified ways to eradicate corruption and overcome institutional traps in the land sector of Ukraine.

Ключові слова: земельні відносини, економічне підпілля, корупція, інституційні пастки, тіньова економіка, ринок земель, земельні платежі.

Key words: land relations, economic underground, corruption, institutional traps, shadow economy, land market, land payments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Земельні питання актуальні, як і в минулому, так і в сучасному світі. Держави світу та землевпорядні служби для вирішення земельних проблем і регулювання земельних відносин діють суспільно виважено, обираючи прогресивні шляхи, захищаючи суспільні інтереси широких соціальних груп населення, особливо молоді та селян, а не проводять земельні реформи, імпортуючи інститути, розтягуючи реформу на десятиліття, формуючи корупційні вертикалі, заганняючи земельні відносини в тіньовий сектор економіки.

У селах України сотні тисяч покинутих садиб, тисячі — господарських дворів. Постійне користування державною землею суб'єктами господарювання загнало в тінь фактичне використання земель у межах господарюючих суб'єктів. Безоплатна приватизація землі піднесла на вершину суспільної піраміди тіньовий обіг землі, ввела його в ранг суспільних норм. Безоплатна приватизація на підставних

осіб — джерело збагачення чиновників. Садиби у селах скуповуються за безцінь в одні руки, без обмежень, особливо на Київщині, зі змінами в народі назв сіл на прізвища покупців [6].

У земельній службі України переважають на керівних посадах службовці, які за основною базовою освітою не землевпорядники і які до призначення на посади відношення до кадастру і землеустрою не мали. Корупція сформувала не прозорий розвиток земельних відносин в Україні, який у більшості залежить від хабарництва.

Одним із головних чинників успішної України є викоринення корупції. Для протидії корупції в Україні прийнято низку антикорупційних законів та інших нормативних актів, запроваджено проведення організаційних і практичних заходів. Проте прийняті закони та вжиті заходи не змінили ситуації в земельних відносинах на краще, не викоринили корупцію і не сприяли детінізації земельних відносин.

Корупція проявляється в земельній сфері в різних аспектах: прийняття на роботу у земельну службу (продаж посад); при отриманні сертифікатів інженера-землевпорядника та інженера-геодезиста; при наданні права власності чи користування на земельні ділянки; при затягуванні часу оформлення права власності та користування на земельні ділянки, затримуючи видачу відповідних документів і погоджень у різних інстанціях; неправомірна земельна експертиза; занижена оцінка земель; необ'єктивний контроль за станом земель; викривлення просторової реєстрації земельних об'єктів.

Ситуація формується штучно посадовими особами, що і провокує громадян до вирішення і прискорення процедур незаконними шляхами, та стимулює перехід землекористувачів у економічне підпілля.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вчені-економісти світу і України приділяють певну увагу проблемі тіньових (сірих) економічних відносин економіки країн світу.

Так, науковий колектив під керівництвом Тишук Т. у складі Хазазішвілі Ю., Іванова О. та інших ще у 2011 році проаналізував проблеми тінізації економіки, як джерела загроз і ризиків для економічного розвитку, визначив пріоритети та шляхи детінізації [1].

Вивченню тіньової економіки увагу приділяли вчені Третяк А., Біла С., Єщенко П., Шелудько Н. [2], Баранов С. [3], Скорук О. [4], Тіссен У., Турчинов О. та інші. Але тіньовий обіг земель і питання корупцій в земельній сфері досліджено недостатньо, робота і розглядає указану наукову проблему і шляхи розв'язання.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті: запропонувати дієві механізми протидії і викорінення корупції в земельній сфері та шляхи детінізації земельних відносин в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сформувавшись у далекі історичні часи, корупція у земельній сфері України плавно переходить із однієї суспільно-історичної форми в іншу. Але в сучасних умовах корупція у земельній сфері набула особливих гіпертрофованих форм, набувши системності, ставши суспільним інститутом, елементом існуючої державної машини, яка підміняє цивілізовані економічні й адміністративно-управлінські відно-

сини та загання в підпілля 50 % економіки країни та земельних відносин. Серед країн світу за розмірами тіньової економіки Україна посідає третє місце (46 %) [5].

Через тіньове використання земель потенційні втрати бюджету і недонадходження земельних бюджетних платежів тільки по Полтавській області станом на 2015 рік становили близько 1 млрд грн. П'ятнадцять років тому земельний аукціон у Кременчуці дав ціну 1 м² землі — 1000 грн (комерційне використання). З того часу аукціони не проводяться, а фактичні ціни проданих ділянок у містах обласного підпорядкування для комерції не перевищують рівень 500 грн за 1 м², заводячи більшу частину коштів від продажу в тіньові схеми отримання благ посадовими особами та депутатами, які приймають рішення про продаж. Експертна оцінка більшості земельних ділянок визначається як результат зговору між власником і потенційним покупцем, коли експерт тільки підганяє оцінку під визначений рівень, на що вказують факти співпадіння оцінки і ціни продажу земельних ділянок у 90 відсотків випадків.

Економічний обіг орних масивів державних земель вказує, що рівень договірної орендної плати становить лише десятину вартості права оренди приватних сільськогосподарських земель і більшість платежів найімовірніше також носять тіньовий характер. На тих самих умовах здійснюється оренда комунальних земель, особливо для будівництва багатоквартирних житлових будинків.

Користуючись прогалиною в законодавстві, громадянам надавалися землі для фермерських господарств на умовах оренди, в обхід аукціонів і конкурсів та без просторових обмежень, коли "майбутні" фермери отримували по 500 і більше гектарів державних земель до 49 років в оренду та по тисячі гектарів для огородинства. За цим стоять тіньові схеми розподілу державного земельного фонду.

За нашими розрахунками, бюджетні втрати в результаті недосконалого податкового законодавства та тіньового обігу земель становлять близько 60 відсотків земельних платежів, а загальнодержавні щорічні бюджетні втрати земельних платежів можна оцінити в 27—30 млрд грн. Указане підтверджує, що тіньова діяльність перетворилася у визначальний фактор функціонування національної економіки [6].

Корупція в Україні цікава і унікальна. Якщо у західних країнах корупція формується тіньовим капіталом та наркобізнесом для самозбереження, то в Україні, навпаки, корупційну вер-

тикаль формує влада і державний посадовець. Вартість посади визначається сферою впливу щодо можливості привласнення і безоплатно-тіньового використання національного багатства, використання природних ресурсів, бюджетних коштів, а також можливістю сформувати елементи тіньової економіки, здійснювати надання послуг населенню за корупційними схемами, підкоряючи корупції систему державного управління і кадрову політику.

Право оренди паїв селян перепродується подекуди вже в четверте і досягло ціни 8 тис. грн за 1 га, але здійснюються такі обороти тільки за сприяння, підтримки і прямого інтересу владних структур. Орендна плата, яка виплачується селянам, в 10 разів нижча за орендну плату в країнах Європи (430 грн проти 420 євро за 1 га орних земель в рік), що і дає таку унікально високу витребуваність пайових земель та ціну права оренди в тіньовому форматі.

Відбулася підміна суспільних цінностей, а окремі елементи корупції в земельній сфері влаштовують частину громадян і суспільство і не викликають суспільного супротиву.

У земельній сфері діяльності України диплом бакалавра, спеціаліста чи магістра нічого не вартий без сертифікату, який коштує в різних відомствах від 2 тис. дол. до 5 тис. дол. Державні стандарти і норми в більшості замінені на систему творчого "отримання" позитивних висновків, а авторське право в проектуванні і діяльності — на систему експертиз, коли виплати за проходження екологічної, містобудівної, технічної, землепорядкової експертизи досягли в тіньовому форматі, за словами виробників, до 15,0 % вартості об'єкта і в рази перевищує вартість проектних робіт.

В Україні діючий мораторій на купівлю-продаж сільськогосподарських земель з 21 липня 2021 року закінчиться. Забороняти продаж землі можна, але якщо земельна економіка потребує механізму пошуку ефективного і раціонального землекористувача, а тим більше власника, то тіньовий ринок землі існує і буде існувати. Тільки прийняття відповідних норм обігу земель припинить незаконне і тіньове використання сільськогосподарських земель, спекулятивні і тіньові операції, а суб'єкти земельних відносин агрофірми, селяни і фермери отримають нові можливості для економічної діяльності.

Необхідно ретельно оцінити орні землі України за новими методичними підходами, адже тільки об'єктивне визначення показників нормативної грошової (кадастрової) оцінки сіль-

ськогосподарських угідь дасть змогу економічно справедливо оцінити земельні ділянки, об'єктивно визначати орендну плату й удосконалити нормативну базу щодо оподаткування гірших та кращих земель. Об'єктивне і повне оподаткування забезпечить споживання частини земельної ренти суспільством, громадами і справедливий перерозподіл природної земельної та екологічної ренти.

Якщо сільгоспвиробники компенсують лише третину поживних речовин, що їх виносять товарні культури із ґрунту, то можна обрахувати присвоєний ними рентний дохід у результаті такого господарювання та недосконалого законодавчого регулювання в сфері земельних відносин і оцінити його по Україні від 20 до 40 млрд грн у рік.

Ринковий обіг сільгоспземель необхідно державою регулювати і формувати екологічно безпечне землепорядкування сільських територій, консолідувати земельні масиви та охороняти землі, недопускати ерозійні процеси на схилі землях, удосконалювати порядок та систему ведення земельного кадастру й моніторингу земель, регулювати на законодавчому рівні доступ до земель фізичних і юридичних осіб, створювати консультативні центри з надання допомоги землевласникам і землекористувачам щодо раціонального й екологічно безпечного землекористування. Недостатньо відкрити ліберальний ринок сільськогосподарських земель, а потрібно розробити порядок включення вартості землі в економічний актив, формувати економічний обіг земель та його правове і науково-методичне забезпечення [7].

Для логічного завершення земельної реформи, в першу чергу, потрібно не вносити щорічно безсистемні чергові зміни в кодекс, які за обсягом переважають існуючий закон, а прийняти новий Земельний кодекс.

Економічні відносини та правові інституції мають враховувати зональні та регіональні особливості розвитку аграрного сектору, традиційні інститути земельних відносин та соціально-економічний стан села.

Держгеокадастр — публічна установа й елемент єдиної державної системи, де задіяні системи сертифікації спеціалістів, державної землепорядкової експертизи. Кабінет міністрів України у зв'язку з розформуванням Державного агентства земельних ресурсів поклав його функції та повноваження на Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру 1 № 294-р від 31 березня 2015 року.

Обласні управління Держгеокадастру, наказами здійснюючи перерозподіл державних

сільгоспземель за межами населених пунктів, аж до приватизації і з персональною передачею "з рук у руки", у тому числі через Центри надання адміністративних послуг (ЦНАПи), маючи унітарне адміністрування з призначенням начальників районних, міських відділів безпосередньо головою Держгеокадастру, не завжди знаходять спільну мову з районними і обласними структурами органів виконавчої влади та самоврядування на місцях і в більшості ігнорують громадські інтереси, формуючи корупційну гіперцентралізовану вертикаль, а землекористувачів заганняючи на місцях у економічне підпілля.

Із 2013 року Держгеокадастр, провокуючи створення корупційного середовища, ввів необхідність формування земельних ділянок, за незначними винятками, тільки шляхом розроблення проєктів землеустрою щодо відведення земельних ділянок. Щоб отримати офіційно земельну ділянку, навіть ту, що десятки років перебуває у громадянина в користуванні, необхідно: звернутися до відповідного органу державної влади або місцевого самоврядування для отримання відповідного дозволу на розроблення проєкту (а одним із цих органів став Держгеокадастр); звернутися до органу Держгеокадастру для отримання переліку обмежень, отримання довідки зі статистичної звітності, проведення експертизи (якщо це передбачено законом); звернутися до Держгеокадастру та органів, визначених статтею 186-1 Земельного кодексу про погодження проєкту; звернутися до органу Держгеокадастру для реєстрації земельної ділянки; звернутися до відповідного органу державної влади або місцевого самоврядування для затвердження проєкту. Необхідність виконання другого та третього пунктів відпала, проте доводиться отримувати копії з публічної кадастрової карти, а за кожним пунктом стоїть можлива корупційна складова.

Фізичні особи, проживаючи десятиліття на земельній ділянці, на якій розташоване власне майно (об'єкт нерухомості), вимушені збирати роками дозволи і висновки. Ще складніше отримати нову ділянку. Так, щоб встановити й відкрити, наприклад, на території міста кіоск для торгівлі овочами, потенційному підприємцеві потрібно витратити майже рік: день на реєстрацію фізичної особи-підприємця в державного реєстратора; 10 днів на реєстрацію ФОП у ДФС (податковій інспекції); ще декаду на отримання дозволу на можливе розташування ТС (заява до органу місцевого самоврядування відділ архітектури та містобудування через ЦНАП); стільки само часу на виготовлення пас-

порта прив'язки; 30 днів на розгляд заяви ФОП в органах місцевого самоврядування про надання дозволу на розроблення технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж частини земельної ділянки, на яку поширюється право сервітуту; 180 днів (6 місяців) на виготовлення технічної документації; 30 днів на затвердження технічної документації із землеустрою; 10 днів на складання договору сервітуту земельної ділянки; 15 днів на реєстрацію в реєстрі речових прав; 21 день на підключення об'єкта до електропостачання тощо.

Загалом оформлення документів займає до 12 місяців, і це за умови доброї волі та згоди учасників процесу: місцевих жителів, депутатів, державних службовців.

Встановлювати кіоски дозволено на певних територіях, у дворах багатоповерхових житлових будинків, а біля доріг заборонено.

Раніше молода сім'я в селі могла отримати земельну ділянку під забудову за декілька днів, а тепер їй потрібно витратити дев'ять місяців, а саме: два дні на вибір ділянки і копіювання; 30 днів на погодження сесії; 180 днів на виготовлення технічної документації; 14 днів ЦНАП кадастрова реєстрація; 30 днів на затвердження на сесії; 14 днів на реєстрацію речового права; 10 днів на винесення в натурі.

Що більше перешкод на шляху отримання землі й заснування власної справи створює чинна бюрократична система, то більше громадян переводять свій бізнес у тінь і живуть в економічному підпіллі. За офіційними даними, таких тіньовиків у країні нині 53%, а за неофіційними до 70 %.

У Держгеокадастрі з 2016 року скасували статистичні облікові документи, списуючи державні бюджетні кошти, витрачені на створення державної системи обліку земель та проведення інвентаризації. Навіть складно уявити, як можна формувати бюджети різних рівнів без статистичної інформації. Основний аргумент Держгеокадастру для скасування облікових документів начебто недостовірні дані, але якщо так, то чому посадові особи не понесли адміністративну відповідальність відповідно до статті 186-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [5].

Спроби законодавців лібералізувати земельні відносини в частині зміни цільового призначення та використання землі — основного національного багатства — також шлях малоперспективний [8].

Необхідні системні заходи щодо:

— введення проєктів землеустрою, схем і планів розвитку території в ранг нормативів,

особливо щодо територій громад, приміських зон і курортів;

— завершення адміністративно-територіальної реформи пов'язати з урахуванням центрів економічного тяжіння і агломерацій, транспортного сполучення та самодостатності органів місцевого самоврядування, ментальності і бажань жителів;

— детінізація, виведення з підпілля та прозорий характер економічного обігу земель та поновлення в паперовому і електронному форматі земельної статистичної звітності;

— формування дієвих механізмів щодо суспільних потреб у сфері продовольчої безпеки, соціального сталого розвитку.

Прогресивний розвиток земельних відносин та землеустрій по удосконаленню системи концервації і меліорації земель, продуктивні та екологічні властивості яких у процесі сільськогосподарського використання погіршено, дозволить зберегти ґрунти і природні комплекси родючих земель від безпідставного переведення до інших категорій, що є одним із принципів формування сталої екологічної мережі та сприятиме недопущенню втрат природних і напівприродних територій для майбутніх поколінь.

Формування обігу землі доцільно розглядати в контексті "малої" та "великої" безоплатної приватизації в Україні протягом останніх тридцяти років, яка сприймається переважною більшістю громадян України насамперед як суспільне явище, що характеризується високою непрозорістю, корумпованістю, спрямованістю на задоволення інтересів окремих структур та осіб, наближених до влади, а отже, викликає соціальну напруженість у суспільстві, формує диференціацію громадян за рівнем матеріальних статків, коли більшість громадян не можуть використати право безоплатної приватизації землі згідно з нормами.

У молодих людей, що бажають жити в селі і займатися аграрною працею, повинна бути можливість одержати безоплатно земельні ділянки для особистого селянського господарства, тому безоплатну приватизацію необхідно зберегти виключно для молодих сільських сімей, що їдуть на село працювати, живуть у селах та особисто займаються сільським господарством і сільською працею.

Забезпечення продовольчої безпеки вимагає формування системи раціонального і ефективного управління виробничими ресурсами, що задіяні у виробництві сільськогосподарської продукції, і, особливо, земельними. Соціально-збалансоване управління земельними

ресурсами дозволяє створити умови для розвитку підприємництва на селі та нарощування виробництва продукції сільського господарства, стимулюючи соціально-економічний розвиток сільських територій, надходження в повній мірі коштів до місцевих бюджетів від використання сільськогосподарських земель, збереження й відновлення природних властивостей угідь, але лише в умовах детінізації земельних відносин і подолання корупції в земельній сфері.

Ключові засади розвитку системи управління земельними відносинами в аграрній сфері закладено в законодавчих актах, у яких агропромисловий комплекс визначено пріоритетним і стратегічно важливим сектором вітчизняної економіки. Крім новітнього Земельного кодексу, необхідно розробити і прийняти Аграрний кодекс України, згідно з яким подальший розвиток земельних відносин в аграрній сфері та підвищення ефективності використання сільськогосподарських земель здійснюватиметься у таких напрямках: продовження формування необхідної законодавчої та нормативної бази з питань аграрного землекористування (наприклад, встановити норматив робочих місць 1 працюючий на 15 га); удосконалення системи державного і територіального управління земельними ресурсами; створення правових і соціально-економічних механізмів ефективної реалізації прав власності на землі сільськогосподарського призначення (припинення мораторію); розмежування земель державної та комунальної власності реальне, а не декларативне з одночасною передачею територіальним громадам земель сільгосппризначення; розроблення порядків врегулювання земельних відносин щодо відумерлої спадщини та невитребуваних земельних паїв та багато іншого.

Удосконалення управління землями сільськогосподарського призначення, що перебувають у комунальній та державній власності за межами населених пунктів, полягає в проведенні інвентаризації земель за формами власності і суб'єктами господарювання. Вказане виявить землі, що незаконно використовуються, і забезпечить прозорий перерозподіл і перспективний розвиток території України.

ВИСНОВКИ

Подолати корупцію головна умова успішного завершення земельної реформи в Україні.

Корупцію в земельній сфері необхідно припинити декількома шляхами:

— провести децентралізацію системи управління: змінивши порядок призначень керівників

на рівні районів і областей та передавши районну і обласну ланку у місцеві структури — місцевим органам виконавчої влади;

— ліквідувати діючу систему сертифікації спеціалістів, передавши контроль якості підготовки фахівців навчальним закладам та громадським організаціям;

— ліквідувати землепорядні експертизи, розробивши держстандарти й еталони конкретних землепроектних робіт і вишукувань, а перевірку законності землепорядних дій передати спочатку державним реєстраторам, а потім здійснювати на загальних правових засадах;

— передати невластиві функції господарської діяльності держслужбовців щодо управління державними землями уповноваженій державній господарській структурі (на зразок Фонду держмайна) — Державному фонду земель, а державні землі сільськогосподарського призначення за межами поселень передати у комунальну власність громад з особливим громадським статусом земель;

— зосередити в ЦНАПах надання послуг населенню із внесенням змін до Закону "Про Державний земельний кадастр" та передати інформаційні ресурси і спеціалістів в юстицію.

В усі часи розвиток сіл та становище селян були неоднозначними. І сьогодні є безліч позитивних прикладів розвитку аграрного сектору, земельних відносин, соціально-економічного розвитку села та сталого розвитку сільських територій. Відродження села — процес не миттєвий, він важкий і складний як інституційно, так і адміністративно, але, враховуючи значну політичну підтримку суспільства і об'єктивну необхідність, економічно можливий і здійснений для України в реальному часі.

Література:

1. Тишук Т.А., Харазішвілі Ю.М., Іванов О.В. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. Аналітична доповідь. За заг. ред. Я.А. Жаліла. К.: НІСД. 2011. 96 с.

2. Шелудько А. Проблеми тіньової економіки в Україні. Фінанси України. 2002. № 9. С. 80—86.

3. Баранов С.О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 3. С. 47—55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_3_9.

4. Скорук О.В. Тіньова економіка: сутність, причини виникнення та шляхи подолання. Економіка та суспільство. 2017. Вип. 17. С. 127—131.

5. Шарий Г.І. Чому більшість українців перебувають в економічному підпіллі. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/chomu-bilshist-ukrayinciv-perebuvayut-v-ekonomichn/>

6. Шарий Г.І. Про стан і перспективи розвитку аграрного сектору України. Землепорядний вісник. 2014. № 6. С. 10—14.

7. Sharyi H.I., Nesterenko S.V. Institutional mechanisms of land development management. Економіка і регіон. 2020. № 4 (79). С. 6—14.

8. Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо планування використання земель: Закон України № 711-IX від 17.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>

References:

1. Tyshchuk, T.A., Kharazishvili, Yu.M. and Ivanov, O.V. (2011), *Tinova ekonomika v Ukraini: masshtaby ta napriamy podolannia. Analitychna dopovid. Shadow economy in Ukraine: scales and directions of overcoming. Analytical report*, Za zah. red. Ya.A. Zhalila, Kyiv, Ukraine.

2. Sheludko, A. (2002), "Problems of the shadow economy in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, vol. 9, pp. 80—86.

3. Baranov, S.O. (2015), "The shadow economy: the essence, causes, socio-economic consequences and ways to overcome in Ukraine", *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, vol. 3. pp. 47—55; available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_3_9 (Accessed 25 April 2021).

4. Skoruk, O.V. (2017), "The shadow economy: the essence, causes and ways to overcome", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 17, pp. 127—131.

5. Sharyi, H.I. (2020), "Why most Ukrainians are in the economic underground", *Uriadovi kurier*; available at: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/chomu-bilshist-ukrayinciv-perebuvayut-v-ekonomichn/> (Accessed 25 April 2021).

6. Sharyi, H.I. (2014), "On the state and prospects of development of the agricultural sector of Ukraine", *Zemlevporiadnyi visnyk*, vol. 6, pp. 10—14.

7. Sharyi, H.I. and Nesterenko, S.V. (2020), "Institutional mechanisms of land development management", *Economics and region*, vol. 4 (79), pp. 6—14.

8. Law of Ukraine "On amendments to the Land Code of Ukraine and other legislative acts on land use planning" (2020); available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text> (Accessed 25 April 2021).

Стаття надійшла до редакції 30.04.2021 р.